

УДК 620.22:621.454.3

К. В. Козис, А. М. Потапов, Т. А. Манько

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ЭЛАСТОМЕРНЫХ МАТЕРИАЛОВ ДЛЯ ВНУТРЕННИХ ТЕПЛОЗАЩИТНЫХ ПОКРЫТИЙ РАКЕТНЫХ ТВЕРДОТОПЛИВНЫХ ДВИГАТЕЛЕЙ

В статье проанализирована возможность улучшения свойств резины марки 1001 как основного материала для внутреннего теплозащитного покрытия при эксплуатации ракетного твердотопливного двигателя из композиционных материалов. Чтобы подтвердить работоспособность резины этой марки и изучить происходящие в ее структуре при температурном воздействии на нее процессы, были проведены исследования с применением дериватографического анализа. По анализу кривых ДТГ и ТГ на дериватограмме определяли температурные интервалы и температуру максимума T_{\max} основного термического разложения резины марки 1001 (т.е. температуру максимума эндоэффекта на кривой ДТГ). Соответствующий наибольшей скорости потери массы температурный максимум является той характеристической температурной точкой, которая дает объективную информацию о структуре материала.

Ключевые слова: внутреннее теплозащитное покрытие, ракетный твердотопливный двигатель, дериватографический анализ.

Введение. Постановка задачи. Методы и результаты исследований

Ракетные двигатели твердого топлива (РДТТ) широко используются в современной ракетно-космической отрасли, являясь наиболее подходящими для разделения ступеней ракетоносителей (РН), а также раскрутки ракетных ступеней и космических аппаратов с целью их стабилизации в полете. Установка включающихся на старте навесных РДТТ является эффективным способом повышения мощности РН [1].

Важнейшим элементом РДТТ является внутреннее теплозащитное покрытие (ВТЗП), и наиболее распространенными в них в качестве ВТЗП являются эластомерные материалы [2]. Вместе с тем, на сегодняшний день в Украине отсутствует производство всех необходимых ингредиентов и каучуков для резиновой промышленности, а производство каучуков в, например, и сейчас являющейся их основным поставщиком соседней России претерпели связанные с изменением синтеза их получения (с учетом эколого-производственных требований безопасности) глубокие изменения. Следовательно, для производства резинотехнических изделий специального назначения перспективным является использование других зарубежных аналогов сырья, и уже сейчас на отечественном рынке присутствуют практически все виды сырья и материалов известных зарубежных фирм (из Германии, США, Италии, Японии, Южной Кореи и др.), чьи качественные параметры продукции и стабильность воспроизведения свойств достаточно высоки.

Но также в последнее время все чаще поднимается вопрос об использовании в ракетно-космической отрасли материалов только отечественного произ-

© Козис Кристина Викторовна, ведущий инженер ГП «Конструкторское бюро «Южное» им. М. К. Янгеля» (КБ «Южное»); моб. 067-893-68-64; e-mail: Kozis_kristina@mail.ru; Потапов Александр Михайлович, кандидат технических наук, начальник комплекса новых материалов и перспективных технологий КБ «Южное»; моб. 067-639-83-34; 48008, г. Днепр, ул. Криворожская, 3; Манько Тамара Антоновна, доктор технических наук, профессор, профессор кафедры технологии производства Днепропетровского национального университета им. Олеся Гончара; моб. 067-284-79-78; 49050, г. Днепр, ул. Научная, 13

водства. Так, в результаті совместних зусиль ведучими спеціалістами ГП «КБ «Южное» і ГП «УНИКТИ «ДИНТЭМ» (г. Дніпропетровськ) була розробана і предложена резина марки 1001 як основний матеріал в структурі многослойної системи внутреннього теплозахисного покриття РДТТ. При цьому речеться про резинову суміш – многокомпонентної системі, в якій склад, крім каучука, входять різноманітні (як рідкі, так і порошкообразні) складові частини-інгредієнти, кожен з яких вводиться в заданих кількостях та порядку, надаючи цій суміші чи інші визначені властивості.

Вместе з тим, представляючі собою високомолекулярні сполучення каучуку і далі являються основними сировинами при виготовленні резин. Іменно від правильного вибору типу каучука (полімера) при розробці рецептурного складу резинової суміші, в кінцевому підсумку, залежить відповідь щодо властивостей комплексу її [3], серед яких, в частності, та, що температура експлуатації внутреннього теплозахисного покриття повинна знаходитися в температурному діапазоні від -60 до +75 °C (кратковременно – до +200 °C).

Ісходячи з цього, з метою підтвердження способності резини марки 1001 при тих чи інших температурах експлуатації та дослідження процесів, що відбуваються в її структурі, під дією на неї заданих температурних режимів, процесів, були проведено дослідження з використанням дериватографічного аналізу [4].

В зв'язку з цим слід зазначити, що дериватографія як метод комплексного термического аналізу, в свою чергу, поєднує в собі дифференціальний термический аналіз (ДТА) та термогравіметрію (ДТГ): перший з них заснований на тому, що більшість фізических та хіміческих процесів проходить з тепловими ефектами, пов'язаними з хіміческими превращеннями і, як правило, супровождається змінами маси матеріалу, а другий – це метод непреривної реєстрації таких же змін, які відбуваються під дією температури. В цілому ж обробка дериватограмм включає як качествений, так і колічественный аналіз кривих Т, ДТА, ДТГ та ТГ. При цьому, в частності, піки на кривій ДТГ відповідають максимальній швидкості зміни маси (а саме – істинній температурі процесу), дифференціальна ж запись дозволяє фіксувати відхилення від нулевої лінії при вимірюванні сотими доліми градуса різниці температур між дослідом та стандартом та эталоном – наслідком чого на цій кривій виявляються навіть найменші екзо- та ендотермічні ефекти.

В наступному нашому дослідженні для аналізу зразків резини марки 1001 при термическом аналізі використовували термоаналізатор «SDTQ 600», який одночасно реєструє зміну маси зразка (це вже відомий термогравіметрический аналіз) та супровождається видаленням чи поглинанням тепла процесами – що є дифференціальним скануючою калориметрією чи дифференціальним термическим аналізом. При цьому зразки змельчують, смішують з стандартом та залишають у тиглях, в дальнейшем нагрівають в електропечі в повітряній атмосфері з постійною швидкістю 50 °C/хв. Всі дериватограми отримувалися при однакових умовах, причому чутливість ДТА становила 0,001 °C (маса навески – 25 г).

По аналізу ж кривих ДТГ та ТГ на дериватограммах визначали температурні інтервали та температуру максимума T_{\max} основного термического аналізу резини марки 1001 – т.е. температуру максимума ендотермічного ефекта на кривій ДТГ. І конкретно відповідний найбільшій швидкості зміни маси.

T_{\max} является дающей объективную информацию о структуре материала характеристической температурной точкой (результаты исследований представлены на рис. 1):

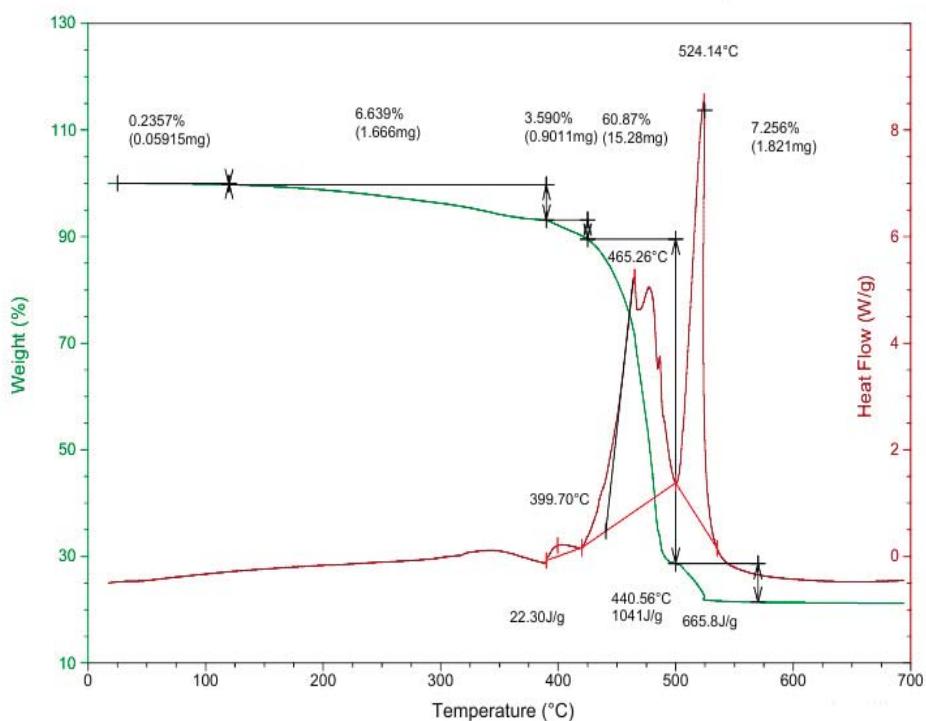

Рис. 1. Результаты исследований резины марки 1001

Как видно из этого рисунка, полученные результаты можно разделить на три участка: 0–125, 125–360 и 360–525 °C. На первом участке при повышении температуры происходит выделение абсорбированной воды, и при этом потеря массы образца составляет 0,059 г (0,24 % от исходной массы). Падение массы на 1,66 г (6,6%) на втором участке обусловлено выделением связанный воды, гидроксильных групп OH и концевых групп смол CH₂- и CH₃-типов, причем в образце проходят экзотермические реакции с выделением тепла на уровне 22,3 Дж/г. В области же участка 360–525 °C в пробе исследуемого образца происходит сопровождаемое экзотермической реакцией с выделением тепла (1041 Дж/г) бурное разложение массы полимера, и следует отметить, что температуре 525 °C соответствует максимальный пик кривой ДТА и потеря пробой 15,28 г (60,87 %) ее массы – что может соответствовать состоянию полного разложения материала.

Выводы

Итак, в результате проведенных нами исследований резины марки 1001 можно сделать следующие выводы.

Во-первых, установлено: при повышении температуры, с постоянной скоростью нагрева, до 125 °C эта резина сохраняет свои свойства и в ее структуре не происходят реакции разложения, а наблюдается лишь незначительная (до

0,24 %) потеря массы – что и свидетельствует о хороших теплоизолирующих свойствах материала, которые и требуются для успешной эксплуатации РДТТ.

Во-вторых, доказано, что при достижении материалом заданного, исходя из параметров работоспособности РДТТ, температурного максимума в структуре резины марки 1001 происходит только потеря массы до 6,6% (с выделением тепла) – а это в целом не влияет на вышеупомянутый эксплуатационный процесс.

И, в-третьих, установлено: полное разрушение материала происходит только при достижении температуры 525 °C – что и является характерным для данного вида полимеров.

У статті розглянуто можливість поліщення властивостей гуми марки 1001 як основного матеріалу для внутрішнього теплозахисного покриття при експлуатації ракетного твердопаливного двигуна з композиційних матеріалів. Щоб підтвердити працевдатність гуми цієї марки та вивчити процеси, які відбуваються в її структурі під дією на неї температури, було проведено дослідження із застосуванням дериватографічного аналізу. За аналізом кривих DTG та TG на дериватограммі визначали температурні інтервали та температуру максимуму T_{\max} основного термічного розкладу гуми марки 1001 (тобто температуру максимуму ендоефекту на кривій DTG). Відповідний найбільший швидкості втрати маси температурний максимум є тією характеристичною температурною точкою, яка дає об'єктивну інформацію про структуру матеріалу.

Ключові слова: внутрішнє теплозахисне покриття, ракетний твердопаливний двигун, дериватографічний аналіз.

A possibility to improve the properties for a rubber of 1001 grade as the main material for inside thermal protective coating under exploiting solid propellant rocket engine from composite materials is examined in the article. To confirm a workability of this rubber grade and to study the processes which takes place in its structure under an influence of a temperature the investigation were carried out with using derivatograph analysis. Temperature intervals and maximum temperature of the main thermal destruction of the 1001 grade rubber (the maximum temperature of the endoeffect on DTG line) were determined by using DTG and TG analyses. The temperature maximum which replies to the biggest rate of mass loss is the characteristic temperature point which gives the real information about material structure.

Keywords: thermal protective coating, solid-propellant rocket engine, derivatograph analysis.

1. Джур Е. О. Полімерні композиційні матеріали в ракетно-космічній техніці: підручник / Е. О. Джур, Л. Д. Кучма, Т. А. Манько та ін. – К.: Вища освіта, 2003. – 399 с.
2. Санін Ф. П. Твердопаливні ракетні двигуни. Матеріали і технології: підручник / Ф. П. Санін, Л. Д. Кучма, Е. О. Джур, А. Ф. Санін. – Д.: Дніпропетровський державний університет, 1999. – 320 с.
3. Аверко-Антонович Ю. О. Технология резиновых изделий: учеб. пособие для вузов / Ю. О. Аверко-Антонович, Р. Я. Омельченко, Н. А. Охотина, Ю. Р. Эбич; под ред. П. А. Кирпичникова. – Л.: Химия, 1991. – 352 с.
4. Термография: методические указания по дисциплине «Физико-химические методы исследования» / сост. Л. Н. Пименова. – Томск: Изд-во Томск. архит.-строит. ун-та, 2005. – 19 с.